

CONCEPTUL DE INTERTEXTUALITATE

1. ASPECTE SINTACTICE, SEMANTICE ȘI PRAGMATICE ALE TEORIEI TEXTULUI

Înțelegerea filosofiei și a formelor culturii în genere, în structura lor sistematică, este în mare parte condiționată de abordarea acestora sub aspectul limbajului specific și, în consecință, cel al textului corespunzător. Ca urmare, devine imperios necesar un minimum de cunoștințe de semiotică și de teoria textului. Căci, așa cum s-a remarcat adesea, filosofia, știința, arta (și formele ei) trimit la texte, ele împletindu-se într-un limbaj determinat.

De fapt, tot ceea ce ia forma scrierii în literatură, știință, filozofie, își află elementul de bază într-un text ale cărui particularități au iscat din cele mai vechi timpuri discuții despre natura limbajului și despre metodele de explicitare și interpretare comprehensivă, diferențiat la niveluri diferite și în epoci diferite. Este de menționat că, până la constituirea unei semiotici și a unei teorii a textului (abia în secolul XX), filosofii au fost în primul rând cei care au studiat limbajul și, ca atare, și limbajul scrierii filosofice în speță. E de ajuns să amintim de sofști, de Platon și Aristotel, apoi de gânditorii medievali și moderni de la origine până la Leibnitz, apoi de Frege și filosofia modernă a limbajului.

Filosofia limbajului studiază în principal următoarele:

- a)** limba și semnele, respectiv problematica semioticii;
- b)** limba și semnificația, respectiv problematica semanticii;
- c)** gramatica și teoriile gramaticii, respectiv sintaxa și interpretarea ei prin componentele semantică și fonologică;
- d)** limbajul și acțiunea, în principal pragmatica și semnificația ei veritabilă;
- e)** limba și gândirea, respectiv cuvântul și conceptul și raporturile dintre lingvistică și logică,
- f)** limbă și cunoaștere, respectiv raportul cunoaștere – limbă, realitate și interacțiunea lingvistică cu teoria cunoașterii și ontologia.

Deci înainte de toate este necesar studiul limbii din unghiul de vedere al semioticii și al filosofiei limbajului. „*Demersul semiotic funcționează astfel, ca un instrument indispensabil al oricărei reconstrucții teoretico – metodologice*”.¹

Semiotica este caracterizată prin considerarea triplei relații constitutive a semnului: **sintactică – semantică - pragmatică**, cu accepția uzuală dată celor trei termeni: **sintaxa** se referă la relațiile care se stabilesc între semne; **semantica** se referă la relațiile dintre semne și obiectele din domeniul discursului, **pragmatica** se referă la relațiile dintre semne și vorbitori.

În esență, sintaxa nu se prezintă numai ca parte a gramaticii, ci și cumva autonomă, ca sintaxă pură (în formula „sintaxei logice” sau a altor modelări necesare înțelegerii limbajelor formalizate).

Pe acest fond se și justifică „gramatica logică” în forma ei tradițională ca și în cea modernă, legată de constituirea limbajelor artificiale: „*Sintaxa acestor limbi artificiale urmează reguli simple și exacte și este constituită după ideea de **caracteristica universalis** a lui Leibnitz într-o așa de strânsă corespondență cu semantica, încât forma sintactică a expresiilor redă structura semnificației lor. Pentru astfel de limbi artificiale există o gramatică, o sintaxă și o semantică ce satisface toate cerințele exactității*”.²

Problema este dacă o asemenea perspectivă se potrivește și pentru limbile naturale.

Cercetări îndelungate relevă însă un dezacord ce ține de specificul structurilor limbilor naturale. Întrucât limbajul teoriei științei nu se poate dispensa de unitatea cu limbile naturale, a fost nevoie de intervenția unui dublu travaliu:

- a) depășirea plurivocității limbii naturale prin aplicarea principiului logic al univocității;
- b) argumentarea posibilității autonomiei sintaxei în formula „sintaxă pură”, de fapt eliberarea de potrivirea ei la o semantică dată.

În această amplă descriere, necesară pentru construirea științei (ca sistem semantic), neglijarea a ceea ce-i specific limbii, conduce la dificultățile unui nedorit autonomism. Chiar raportul dintre limbă și logică cere, de fapt, păstrarea unității cu specificul amintit. Căci „*logica se înțelege pe de o parte ca independentă de limbile*

¹ Al. Boboc – „*Limba și ontologie*”, București, 1997, Ed. Didactică și Pedagogică, p. 8

² F. Von Kutschera – „*Sprachphilosophie*”, Munchen, 1975, W. Fink, p. 22

naturale, iar pe de altă parte afirmă existența unor structuri logice în limbă și realitate”.³

În alți termeni, e vorba de construirea limbajelor logice, cu sintaxa lor bine determinată, în așa fel încât să constituie baza teoriei sensului și interpretării, a deducției și a adevărului.

Carnap însuși, autorul celor mai relevante construcții de acest tip, scria: „*explicația noastră se va referi la sisteme lingvistice semantice, nu la limbile naturale. Această trăsătură a sa este proprie majorității explicațiilor date în logica modernă conceptelor celor mai importante din punct de vedere filosofic, de exemplu explicației care o dă Tarski adevărului. După părerea mea, problemele explicării conceptelor de acest gen în cazul limbilor naturale au cu totul altă natură*”.⁴

Carnap a introdus mai întâi **L-conceptele**, înțelese ca explicații pentru anumite concepte care au fost îndelung utilizate de filosofi, fără să fi fost definite într-un mod satisfăcător. „*Conceptul nostru de L-adevăr este introdus ca un explicant pentru conceptul explicat, familiar dar vag, de adevăr logic, necesar sau analitic. Acest explicat a fost uneori caracterizat ca adevăr bazat pe rațiuni pur logice, numai pe semnificație, independent de contingenta faptelor. Semnificația unei propoziții, interpretarea ei este determinată de regulile semantice (regulile de desemnare și regulile de adevăr)*”.⁵

Pe acest temei s-a afirmat apoi că o analiză logică, în mod special o analiză semantico-logică a propozițiilor limbii naturale cu ajutorul conceptelor logice exacte și al interpretărilor logice precis definite, reprezintă adesea o precizare și cu aceasta, o interpretare originală și o resemnificare a acestor propoziții.

Ca urmare, în dezvoltarea unei gramatici logice, se ajunge la construirea unui sistem semantic funcțional, pe baza unei sintaxe. Este ceea ce formula **Carnap** însuși: „*Prin sistem semantic înțelegem un sistem de reguli, care este formulat într-o metalimbă și se referă la o limbă obiect, în așa fel încât regulile determină o condiție de adevăr pentru fiecare propoziție a limbajului-obiect... Pentru a exprima și altfel, spunem: regulile determină semnificația sau sensul propoziției*”.⁶

În perspectiva logicii, discuția despre gramatică se mută în planul semioticii, axându-se asupra sintaxei. Interacțiunea sintaxă – semantică în acest nou

³ **Al. Boboc** – „*Limbaj și ontologie*”, București, 1997, Ed. Didactică și Pedagogică, p. 116

⁴ **Rudolf Carnap** – „*Semnificație și necesitate*”, Cluj-Napoca, 1972, Ed. Dacia, p. 286

⁵ **Idem**, p. 53

⁶ **Rudolf Carnap** – „*Semnificație și necesitate*”, Cluj-Napoca, 1972, Ed. Dacia, p. 261

context explică semnificația semnelor și prin aceasta face plastică limba. În orice propoziție, putem distinge împreună cu **Frege**, **sensul și referința sa**. „*Sensul propoziției este obiectul ideal pe care îl vizează; acest sens este strict imanent textului. Referința este valoarea de adevăr a propoziției, pretenția sa de a ajunge la realitate*”.⁷

Prin cele două concepte semantice de bază (sens și semnificație), **Frege** a schițat o întreagă teorie semantică a textului care conține „*reguli prin care prezumțivelor unității sintactice numite **text** să li se asocieze un sens; acesta, la rândul său, trebuie să fie o funcție ale cărei valori sunt dependente de sensurile (funcțiile de adevăr) ale propozițiilor constituente*”.⁸

Interesant este că acest mers de la sintaxă la semantică întărește ideea poziției privilegiate a sintaxei. Bineînțeles, este vorba de contextul înțelegerii logice a semioticii, când autonomia sintaxei ia forma sintaxei logice. Aici conceptul de regulă capătă o nouă justificare, de o mai mare forță decât regula gramaticală. Orientarea spre studiul propoziției este expresă: „*Dezvoltarea logicii în ultimele decenii a arătat tot mai clar că ea se poate utiliza riguros, numai dacă nu se raportează la judecăți (de idei sau conținuturi ideatice), ci la expresii lingvistice, îndeosebi la propoziții. Numai prin referirea la acestea se pot stabili reguli precise*”.⁹

În mai mare măsură decât tradiția analitică (îndeosebi Russell și Wittgenstein), **Rudolf Carnap** formulează ideea că logica limbajului (corectitudinea de sens) precede și condiționează corectitudinea logică. De aici decurg două consecințe majore: una este concepția după care sarcina filosofiei științifice constă în „*construcția limbajelor artificiale formale, adecvate reconstrucției exacte a propozițiilor științifice după reguli sintactice*”; a doua este sublinierea necesității de a distinge riguros între două niveluri ale limbajului: „*limbajul obiect, în care e prezentat obiectul cercetării și care se construiește cu ajutorul analizei, ca un calcul neinterpretat, și metalimbajul, care este un limbaj interpretat și este folosit pentru a spune ceva despre limbajul obiect*”.¹⁰

De fapt, opera lui **Carnap** „**Sintaxa logică a limbajului**” (1936) constituie un amplu program de reconstrucție a logicii, în cadrul căreia se definesc mai clar

⁷ Paul Ricoeur – „*Eseuri de hermeneutică*”, București, 1995, Ed. Humanitas, p. 104

⁸ Emanuel Vasiliu – „*Introducere în teoria textului*”, București, 1990, Ed. Științifică și Enciclopedică, p. 151

⁹ Al. Boboc – „*Conceptul de sintaxă și teoria modernă a textului*” în Revista de Teorie Socială, V, 2001, p.17

¹⁰ Al. Boboc – „*Conceptul de sintaxă și teoria modernă a textului*” în Revista de Teorie Socială, V, 2001, p.17

unele concepte de bază, precum: reguli sintactice, reguli de transformare, reguli logice de interferență ș.a.

El a relevat totodată, valoarea convenției în conceperea logicii, prin apel la forma lingvistică. Este cunoscutul „principiu al toleranței” și anunțarea pluralismului logic: *„În logică nu există nici o morală. Fiecare își reconstituie logica, adică forma lingvistică a expunerii, iar dacă vrea să se angajeze într-o discuție, trebuie să indice în mod clar cum vrea să o facă, să dea determinări sintactice, nu doar deducții filosofice”*.¹¹

În acest context trebuie precizat că s-au dezvoltat și alte domenii ale analizei limbajului, în care au fost tratate alte aspecte ale limbii. În general, astăzi s-ar putea spune că logica științei este analiza și teoria limbajului științei și cuprinde încă două domenii: **semantica** și **pragmatica**. În timp ce **sintaxa** este pur formală, adică privește doar structura expresiilor lingvistice, **semantica** cercetează relația de semnificare dintre expresii și obiecte sau concepte, iar cu ajutorul relației semnificare, poate astfel să fie definit în semantică și conceptul de adevăr al unei propoziții. **Pragmatica** studiază ansamblul relațiilor care se stabilesc între vorbitori și limbaj, dar și relațiile psihologice și sociologice dintre persoanele care folosesc limba și expresiile. Acestea se datorează *„faptului că, cel puțin până în momentul de față, nu dispunem de o teorie integratoare a pragmaticii, așa cum dispunem de teorii integratoare ale sintaxei și semanticii, ci de teorii ale unor domenii parțiale”*.¹²

Pentru contextul de față prezintă interes înțelegerea unității dintre sintaxă, semantică și pragmatică în analiza logicii, adică în semiotica logică. Cu atât mai relevantă devine astfel **redefinirea sintaxei**. Sintaxa unei limbi stabilește reguli după care configurațiile lingvistice (de exemplu propozițiile) sunt constituite din elemente (de exemplu cuvintele și părțile de cuvânt). Sarcina logicii constă dimpotrivă, în instituirea de reguli după care pot fi deduse judecăți după alte judecăți. Prin dezvoltarea logicii în ultimele decenii, a devenit tot mai clar că ea poate fi funcțională cu exactitate numai dacă nu se referă la judecăți (idei sau conținuturi ideatice) ci la expresii lingvistice, îndeosebi propoziții. Numai prin referire la acestea pot fi instituite reguli precise. În atenție este pusă aici nu numai preeminența nivelului limbajului (ca premisă și condiție a funcționării logicii), ci și valoarea sintaxei care constituie o singură parte creativă a gramaticii.

¹¹ Rudolf Carnap – „*The Logical Syntax of Language*”, New Jersey, 1959, Patterson, p. 45

¹² Emanuel Vasiliu – Op. cit., p.112

De aici vine orientarea spre sintaxă și înscrierea pe direcția unei teorii generale a structurii lingvistice în cadrul căreia este relevată independența sensului în gramatică, iar „*structura sintactică trebuie să fie elaborată pe o bază independentă, căci în configurarea generativă, sintaxei îi revine rolul central*”.¹³

Introducerea nivelului transformațional (Z. Harris , N. Chomsky) aduce o intuiție comună: o frază dată nu poate fi complet analizată decât dacă e pusă în relație cu alte fraze, adică e posibil a defini relații semnificative între fapte, între diferitele tipuri de construcții sintactice.

S-a ajuns treptat la ideea de **reguli semantice**, care reflectă evoluția relațiilor între sintaxă și semantică în cadrul teoriei generative. Aceste reguli sunt de două tipuri: **interpretative și generative**. Primele sunt „*postsintactice, având rolul de a interpreta, în termeni de sens, structurile angajate prin sintaxă*”; regulile semantice generative sunt „*reguli globale proprii semanticii generative și pot să fie ca atare de natură sintactică, fonologică sau semantică (mai exact semantico-sintactică)*”.¹⁴

Chomsky considera forma internă a limbajului drept principiu generativ, accentuând centralitatea sintaxei: „*componenta sintactică este sursa generativă a limbii și trebuie să asigure fiecărei fraze o structură de profunzime, care îi determină interpretarea semantică și o structură de suprafață care îi determină interpretarea fonetică*”.¹⁵

Prin cuprinderea într-o gramatică generativ-transformațională, sintaxa și semantica apar într-o unitate sui-generis, numită „**semantică generativă**”. Teza de bază ar fi următoarea (și ea apare la Chomsky, în lucrările de după 1965 – „Aspecte ale teoriei sintactice”): „Semantica este indisolubilă de sintaxă, distincția sintaxă – semantică fiind iluzorie. Structurile semantice care îmbracă forma de reprezentări semantice sunt obiecte de aceeași natură formală ca și structurile sintactice”.¹⁶

Punerea în unitate a semanticii și sintaxei, precum și legăturile lor cu pragmatica, conduc la situația discursului și la o trecere de la gramatica textului la o teorie a textului. Și nici nu se putea altfel, întrucât studiul propoziției (sunt aspectele analizate mai sus) face iminentă trecerea la nivelurile superioare de organizare structurală a limbajului.

¹³ Mariana Tuțescu – „*Les Grammaires Génératives – Transformationnelles*”, București, 1982, EPP, p. 73

¹⁴ Idem, p. 137, 141

¹⁵ Noam Chomsky – „*Aspects of the Theory of Syntax*”, Cambridge, 1965, p.155

¹⁶ Noam Chomsky – *Op.cit.*, p.187

2. TEXT, TEXTUALITATE ȘI INTERTEXTUALITATE ÎN PERSPECTIVA SEMIOTICĂ

Numim text orice discurs fixat prin scriere. Potrivit acestei definiții, fixarea prin scriere este constitutivă textului însuși.

Analiza raportului textului cu vorbirea, a diferenței dintre actul lecturii și actul dialogului, confirmă ipoteza potrivit căreia scrierea este o efectuare comparabilă cu vorbirea, paralelă vorbirii, o efectuare care o substituie și într-un fel o interceptează. Tocmai de aceea se poate afirma că scrierea captează discursul ca intenție de rostire și că ea este o inscripție directă a acestei intenții., chiar dacă în ordine istorică și psihologică, scrierea a început prin transcrierea grafică a semnelor vorbirii. „*Această eliberare a scrierii care o substituie vorbirii, constituie **actul de naștere al textului***”.¹⁷ (s.n.)

Dar ce se întâmplă cu enunțul însuși, atunci când în loc să fie pronunțat, este direct scris? S-a insistat adesea asupra celei mai izbitoare trăsături: „*scrierea conservă discursul și face din el o arhivă disponibilă pentru memoria individuală și colectivă. Textul nu este lipsit de referință, de intenționalitatea de a spune ceva adevărat sau ceva real; este tocmai sarcina lecturii, ca prin interpretare să efectueze referința. Prin suspendarea raportului cu lumea reală, fiecare text este liber să intre în raport cu toate celelalte texte care vin să ia locul realității circumstanțiale pe care o arată vorbirea vie. Acest raport **intertextual** generează, prin estomparea lumii despre care se vorbește, cvasi-lumea textelor, sau literatura*”.¹⁸

Dacă acceptăm ca premisă ideea că o teorie a textului trebuie să ne dea posibilitatea de a distinge între configurații de semne (eventual de secvențe de propoziții), care sunt texte și care nu sunt, se impune inevitabil nevoia unei înțelegeri, a unor probleme ale teoriei semnului, ale semioticii. Obiectul îl constituie aici, în esență, definirea conceptului de textualitate în raport cu fiecare dintre cele trei componente ale structurii semiotice (în sensul lui Charles Morris): la nivelul gramatical (sintactic), la nivelul semantic și la cel pragmatic.

Sub influența gramaticilor, a avut loc o multiplicare a demersurilor în reconstrucția unei teorii a textului. Mai întâi a intervenit ca disciplină parțială o

¹⁷ Paul Ricoeur – *Op. cit.*, p.113

¹⁸ Paul Ricoeur – *Op. cit.*, p.115

lingvistică a textului, mai exact un travaliu orientat asupra textului, înțeles ca aplicare a unui instrumentar analitic determinat la analiza textuală.

Complementar cu aceasta vine problema **interpretării** care este: „o operațiune semantică mundană care subordonează fiecărei reprezentări semantice de text – deci fiecărei reprezentări a unei lumi textualizate – toate interpretările intenționale.”¹⁹

De regulă interpretarea este cuprinsă în gramatica textului în care joacă rolul principal următoarele concepte: **intensiune**, care desemnează sensul numelor, constantelor, predicatelor, propozițiilor textelor și **semnificație**, care desemnează extensiunea și intensiunea unei expresii.

În acest fel, teoria gramaticii textului cunoaște câteva schimbări, tocmai în perspectiva pregătirii semiotice, a interpretării, prin luarea în considerare a sintaxei și a pragmaticii (inevitabilă în funcția comunicativă a limbii). **Textul** care „nu poate fi definit în termeni sintactici” (aici nu putem distinge texte și non-texte), este totodată „entitate semantică” și „entitate pragmatică”.²⁰

Cu semantica, **textul** aduce universul discursului, lumea textului „*El nu se confundă cu discursul care ține de performanță, pe când textul este o productivitate care stă la baza ideii de intertextualitate*”.²¹

Grație scrierii, discursul dobândește o triplă autonomie semantică: în raport cu intenția locutorului (a celui care vorbește), cu receptarea de către auditoriul inițial și cu circumstanțele economice, sociale, culturale, ale producerii sale. În acest sens, scrisul se sustrage limitelor dialogului față în față și devine condiția devenirii text al discursului.

Propoziția este „cărămida oricărei text”, căci ea are „un grad satisfăcător de coerență și coeziune”. În esență, **textul** este „rezultatul a două tendințe: una spre coeziune, cealaltă spre coerență”, ambele putând fi considerate ca „tipuri de conexitate”.²²

În continuare, noțiunea de textualitate poate fi definită prin raportarea la ideea de coerență. Acest mod de abordare este în perfect acord și cu o idee aproape unanim acceptată, anume aceea că un text este o succesiune coerentă de propoziții

¹⁹ Al. Boboc – *Op. cit.*, p. 20

²⁰ Emanuel Vasiliu – *Op. cit.*, p. 39; 108

²¹ Carmen Vlad – „*Semiotica criticii literare*”, București, 1982, Ed. Științifică și Enciclopedică, p.57

²² Solomon Marcus – „*De la propoziție la text*” în „*Semantică și semiotică*”, București, 1981, Ed. Științifică și Enciclopedică, p.35

și cu intuiția faptului că proprietatea de coerență este singurul element care conferă unei succesiuni de propoziții, caracterul de totalitate, de întreg unitar.

Concluzionând, cel de-al treilea punct și totodată cel decisiv pentru o definire sintactică a textualității se referă la **coerența** elementelor textului, la ceea ce le ține laolaltă. Fără această coerență, nici un text nu este imaginabil și se poate afirma în acord cu majoritatea cercetătorilor că în acest sens **coerența este criteriul esențial al textualității**.

Dacă propoziția este unitatea arhitecturală a textului, atunci se justifică pe deplin folosirea teoriei gramaticilor generative și transformaționale în studiul textualității. *„Izomorfismul dintre diferitele nivele de organizare a textului s-ar putea reflecta în structura comună a gramaticilor acestor nivele, faptul că trecerea de la una la alta s-ar face în esență, printr-o schimbare a vocabularului terminal și printr-o reinterpretare a vocabularului auxiliar”*.²³

În cadrul acestor gramatici, structurile propoziționale exprimă sensul propozițiilor și reprezintă structura semantică a propozițiilor. Aici componentul semantic devine generativ. Întrucât regulile de transformare au rolul de a pune în relație aceste structuri semantice cu propozițiile în forma lor gramaticală, reiese motivarea pentru care componentul semantic (deci structura semantică a propoziției) devine, în dezvoltările mai recente ale gramaticii transformaționale, un component generativ: explicând o serie de reguli ale transformării structurilor semantice, se obțin propoziții; structura semantică generează propoziții atunci când i se aplică un număr de reguli de transformare, de unde rezultă că noțiunea de „structură de adâncime” nu-și mai găsește nici un loc.

Revine astfel încă o dată **regula** care, dincolo de reguli de construcție, reguli de transformare, reguli de rescriere etc., se impune (e adevărat nu normativ!) pentru tot ceea ce este transformare, generare, funcționare, semnificare la nivelul limbii și al interacțiunii limbă – gândire. *„Comportamentul lingvistic, este și el guvernat de norme, chiar dacă acestea au doar înțelesul de permisibilitate”*.²⁴

Cu aceste considerații se poate urmări, desigur, problematica teoriei textului și în ceea ce interesează materialul de față: statutul textului ca atare și specificul textului filosofic. Este de remarcat de la început, că acesta nu este un limbaj constatativ, ci unul interpretativ. Vizând o interpretare comprehensivă,

²³ **Idem**, p.39-40

²⁴ **Al. Boboc** – „*Limbaj și ontologie*”, București, 1997, Ed. Didactică și Pedagogică, p.124

aducând lumii posibile limbajul filosofilor, solicită o abordare mai complexă: dincolo de semiotică și semantică se impun abordările fenomenologică și hermeneutică. Căci în filozofie nu este vorba de constatări empirice, destinate comunicării nemijlocite, ci de gândire și gândirea lumii, care se realizează însă ca una actuală, pornind de la situația în care se află cel ce filosofează.

Textul filosofic, este un „**loc**” (în sensul grecesc de „topos” și latin „locus”, adică ontologic, nu fizic) de cuprindere a unei filosofii și aparține ființei determinate a acesteia. Aici nu e vorba de fapte obișnuite, de evenimente ș.a., ci de o cuprindere sistematică, după anumite reguli: sintactico-semantică, mai întâi, dar și logico-metodologice, mai apoi.

În acest sens, deci, ce este un text, cum este el dat și ce mod de ființare are?

Așa cum s-a observat, textele ca atare aparțin de realitatea dată nouă, aparțin unei lumi înconjurătoare, iar noi ne raportăm la ele într-o anumită modalitate. Noi ne îndreptăm spre ele în cele mai diferite chipuri și cu ajutorul lor întreprindem ceva. Evident și textele la rândul lor acționează asupra noastră. Noi putem vorbi despre ele, au ceva să ne spună. Textele aparțin realității în așa fel, încât, în multe feluri, ele sunt o realitate, despre care noi, oamenii – și cu siguranță filosofii – vorbim de obicei.

Având o ființă determinată, textului filosofic - asemenea oricărui text (veritabil opus non-textului) – i se pot aplica cvasitotalitatea categoriilor ontologiei: substanță, esență, model, formă ș.a., dar îndeosebi semnificație, intenționalitate și transcendență. „În acest din urmă sens, textele trimit dincolo de ele: prin semantica limbajului în care ființează, prezintă angajamente ontologice”.²⁵

Instituirea textelor nu este niciodată o creație **ex nihilo**: mai întâi o operă este o compoziție, o structurare de elemente; în al doilea rând semnele (cuvintele) sunt investite cu sensuri determinate, care diferă de la o epocă la alta, sau de la un gânditor la altul.

De pildă, „*idee*” la Platon și la Hegel. Aici se ridică o problemă de fond, privind noutatea și originalitatea. Este adevărat că nimeni nu începe cu propria gândire, dar fiecare reconfigurează categorial a altă perspectivă, introduce o nouă dimensiune. În exemplul dat, Hegel preia termenul „*idee*” de la Platon. Totuși,

²⁵ Al. Boboc – „*Limbaj și ontologie*”, București, 1997, Ed. Didactică și Pedagogică, p.125

sistemul hegelian al „ideii” nu numai că diferă de cel platonian, dar angajează o nouă perspectivă asupra lumii și cunoașterii. Cei doi rămân oameni de însemnătate crucială, fără a pune sub semnul întrebării nota continuității nici pe cea a originalității.

Se poate astfel spune, că nici un text nu stă în întregime prin sine, ci este luat totdeauna într-o totalitate sau context de semnificare, ce-i conferă o semnificație. Fiecare text trimite, nu numai, ci întotdeauna, la alte texte, prin care el desemnează, indică ceva.

Împletirea (rețeaua) acestei desemnări este, atât pentru geneza cât și pentru comprehensiunea textelor, o condiție de posibilitate. Se vorbește în acest context de **intertextualitate**. Ideea, ca atare, de „**intertextualitate**” a survenit, prin lingvistica modernă, în reconstrucție semiotică.

În acest sens a devenit de referință formularea: „**Textul este o productivitate**” ceea ce vrea să spună următoarele:

1. raportul său cu limba în care se situează este redistribuirea, și prin urmare el este abordabil de-a lungul categoriilor logice, în mai mare măsură decât cele pur lingvistice;
2. el este o permutare a textului, o **intertextualitate**: în spațiul unui text, mai multe enunțuri, luate de la alte texte, se încrucișează și se interferează.

Cu alte cuvinte, orice text trimite totdeauna la alte texte către care el este orientat. Împletirea acestei trimiteri, este atât pentru geneza cât și pentru comprehensiunea textelor, o condiție de posibilitate. Se vorbește în acest context de **intertextualitate**. Așa cum scria **Julia Kristeva** : „*conceptul de **intertextualitate** trece în locul celui de intersubiectivitate... Un text este totdeauna inspirat de alte texte*”.²⁶ Mai exact: „*Nu există un punct zero în scriere, fiecare scris repetă în mod normal texte sau fragmente de text anterioare, care sunt absorbite și transformate, într-o modalitate sau alta*”.²⁷

În felul acesta „**intertextualitate**” este un termen provenit din lingvistică și din semiotică, dar care capătă noi valențe prin interacțiunea cu termenii fenomenologiei, anume „subiectivitate” și „intersubiectivitate”.

²⁶ **Julia Kristeva** – „*Recherches sur une sémantologie*”, Paris 1969, Ed. du Seuil, p.113

²⁷ **Idem**

Pe acest fond, absorbirea și transformarea textelor mai timpurii (sau contemporane) în raport cu un text dat, angajează o interpretare și nu se reduce la o repetare pur și simplu.

De aceea, conceptul de autor nu mai constituie, cel puțin pentru epoca modernă, o dificultate. Lucrul cu textele (filosofice sau de alt gen) ridică însă dificultăți. Căci intervine aici lectura, interpretarea, comprehensiunea hermeneutică.

De fapt, adevărata formă a lecturii este cea hermeneutică, ceea ce nu exclude însă alte forme (de pildă lectura retorică, menită să argumenteze structura unui text). În toate formele este vorba de sensurile textului, de adevărul acestuia și de contextualizarea lui din unghiul de vedere al epocii de care ține interpretul.

Menirea acestuia a fost în mod exemplar exprimată de **Wilhelm Dilthey**: *„Ultimul scop al procedurii hermeneutic este acela de a-l înțelege pe autor mai bine decât s-a înțeles el însuși”*.

Considerațiile de mai sus nu intenționează a fi o expunere exhaustivă a problematicii de bază a semioticii și teoriei textului. Exigențele actuale ale „lecturii” (și comprehensiunii) textului filosofic presupun însă tot mai mult înnoirea demersului istorico-filosofic. Și aceasta nu pur și simplu ca expresie a modei, ci ca o angajare în spațiul real al modernizării de fond a studiului marilor creații teoretice din istoria culturii și civilizației.

dr. Ioan Radulian